

Arkeologisk schaktningsövervakning

Arkeologi vid Svinnegarns kyrka

Omläggning av kyrkogårdsmur

Svinnegarn 10:1
Svinnegarns socken
Enköpings kommun
Uppland

Anna Ölund

Arkeologisk schaktningsövervakning

Arkeologi vid Svinnegarns kyrka

Omläggning av kyrkogårdsmur

Svinnegarn 10:1
Svinnegarns socken
Enköpings kommun
Uppland

Anna Ölund

Omslagsbild: Omlägningsarbete av den södra och östra delen av kyrkogårdsmuren vid Svinnegarns kyrka våren 2013.

Upplandsmuseets rapporter 2015:07
ISSN 1654-8280

Fotograf och bearbetning av foton där inget annat anges: Anna Ölund
Planframställning där inget annat anges: Anna Ölund
Vetenskaplig granskning: Bent Syse

Allmänt kartmaterial: © Lantmäteriet, dnr I2014/00634

© Upplandsmuseet 2015

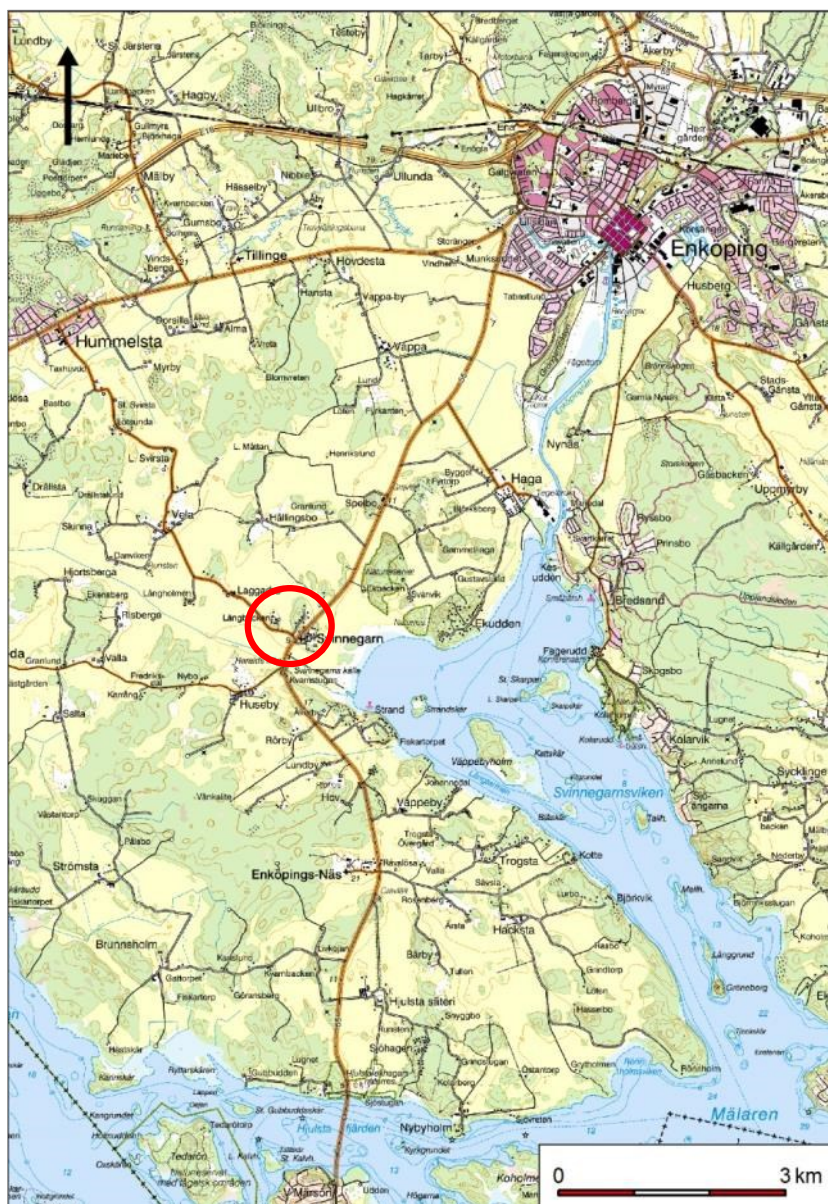
Upplandsmuseet, Fyristorg 2, 753 10 Uppsala
Telefon 018 – 16 91 00
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Inledning	6
Bakgrund	7
Fornlämningsmiljö	8
Tidigare arkeologiska undersökningar	10
Svinnegarns kyrkas byggnadshistoria	10
Kyrkogårdsmuren vid Svinnegarns kyrka	11
Undersökningsresultat	13
Syfte, metod och genomförande	13
Södra delen av kyrkogårdsmuren	14
Västra delen av kyrkogårdsmuren	22
Östra delen av kyrkogårdsmuren	25
Norra delen av kyrkogårdsmuren	29
Fynd	33
Konklusion	34
Sammanfattning	36
Administrativa uppgifter	36
Referenser	37
Bilaga 1. Dokumentation av påträffade gravstenar	39

Inledning

Upplandsmuseets avdelning Arkeologi utförde under december 2012 till mars 2015 en etappvis arkeologisk schaktningsövervakning vid Svinnegarns kyrka i Uppland. Arbetet skedde efter beslut från Länsstyrelsen i Uppsala län, kulturmiljöenheten (dnr 431-703-12 beslutsdatum 2012-08-28, förlängning 2014-110-03). Arbetet omfattade övervakning av omläggning av befintlig kyrkogårdsmur samt markarbeten i samband med detta. Beställare var Enköpings kyrkliga samfällighet och projektet leddes av Anders Liberg, Bjerking AB, i Uppsala. För det arkeologiska arbetet svarade Anna Ölund som också författat rapporten.

Figur 1. Översikt som visar läget för Svinnegarns kyrka i förhållande till Enköping och Svinnegarnsviken. Skala 1:100 000.

Bakgrund

Svinnegarns kyrka är belägen ca 7 km söder om Enköping, vid landsvägen mot Strängnäs. Kyrkan låg under medeltid närmare Mälaren då Svinnegarnsviken sträckte sig längre in i landet än idag. Nära kyrkan ligger den forna kungsgården Huseby samt gården Haga, vilka båda haft en betydande roll i kyrkans byggnadshistoria. På Husebys ägor ligger Svinnegarns källa som under medeltid blev en vallfartsort och kyrkan en betydande pilgrimskyrka (Wadstein 1937, Rosell 1966, s 5f).

Figur 2. Utsnitt av karta av ägorredovisning över Haga, ej daterad. Upprättad före 1690. Läggs märke till bogårdsmurens storlek och form. LMV B59-2-1.

Figur 3. Karta över en del av Hagas ägor på västra sidan om Svinnegarnsviken. Upprättad 1668. Svinnegarns kyrka och by inringat med rött. Notera läget för Haga gods samt platsen för den forna borganläggningen Marieborg på udden sydöst om godset, blå markering. LMS B59-2-2.

Fornlämningsmiljö

Svinnegarns socken utgör del av det herrgårdslandskap som breder ut sig sydväst om Enköping. Landskapet karakteriseras av flacka lerslätter med uppstickande moränmarker ca 25-30 m.ö.h. Svinnegarns socken är fornlämningsrik med lämningar främst från yngre järnålder och medeltid. Endast enstaka lämningar från bronsåldern- äldre järnålder finns i socknen. Under yngre järnålder präglas bygden av en expansiv period, vilket ett flertal gårds- och bygravfält vittnar om. Dessa finns framförallt på Hagas ägor och vid Huseby, Rödbby och Lundby. Socknen medeltida utveckling är starkt sammankopplad med Huseby och Haga gods (se figur 1) och frälsets expansion. Vid mitten av 1500-talet var merparten av socknens jord i adelns ägo. På 1660-talet tillhörde norra delen av socknen Haga säteri och den södra delen tillhörde Huseby säteri. Frälседominansen medförde att socknen nästan kom att sakna byar (Anttila 1993, s 323).

Kring Haga slott ligger sammanlagt fem gravfält med högar och runda- och kvadratiska stensättningar. Här finns också lämningarna efter Gammelhaga by (Raä 52:1). Nära det nuvarande slottet på en idag uppgrundad udde ute i Svinnegarnsviken ligger lämningarna efter den medeltida borganläggningen Marieborg (Raä 54:1). Bogen har ansetts vara uppförd av Sten Bengtsson (Bielke) under slutet av 1300-talet (Ljung 1963, s 27). Christian Lovén påvisar dock att borgen troligen är uppförd av riddare Johan Molteke och såldes av dennes änka till drottning Margareta. Borgen tillhörde Sten Bengtsson Bielke 1394-1408. Samma gods uppträder 1420 som kungsgården Haga, en bit därifrån (figur 3).

Figur 4. Fornlämningsmiljön kring Svinnegarns kyrka (vid 7:1-2) med utvalda fornlämningar numrerade, se tabell figur 5. Från RAÄ FMIS.

Fornlämningsnr Svinnegarns socken	Lämningstyp	Fornlämningsnr Svinnegarns socken	Lämningstyp
1:1	Gravfält	10:1	Stensättning
2:1	Hög (Haralds hög)	22:1	Gravfält
3:1	Gravfält	23:1	Stensättning?
5:1	Källa med tradition (Svinnegarns källa)	24:1-3	Hög, stensättning
5:2-3	Husgrunder	44:1	Gravfält
6:1	Älvvarnssten	45:1	Älvvarnsförekomst
7:1-2	Runstenar	46:1	Hög
8:1	Stensättning	52:1-2	Bytomt, boplats
9:1	Husgrund (bredvid grund till klockstapel)	54:1	Borg (borgområde för Marieborg)

Figur 5. Tabell över markerade fornlämningar kring Svinnegarns kyrka (FMIS).

På Husebys ägor finns den s.k. Haraldshögen RAÄ 2:1 (35 m i diam, 4 m hög). Nära denna hög finns två gravfält av järnålderskaraktär (RAÄ 3:1 och 1:1). Huseby var under 1300-talet en kungsgård tillhörande Ingeborg Eriksdotter, hustru till hertig Valdemar Magnusson. År 1344 kom Huseby i Uppsala domkyrkas ägo (Anttila 1993, 325).

Svinnegarns källa (RAÄ 5:1) ligger ca 400 m söder om kyrkan och omnämns också som S:t Sigfrids källa och Helga kors källa. Intill denna finns två större husgrunder RAÄ 5:2 och 5:3 vilka har antagits vara rester efter pilgrimshärbärgen. Ca 40 m från källan finns även ett block med ca 30 st älvvarnar (RAÄ 6:1). Stenen ska tidigare legat vid en bro över Ingeborgsbäcken (FMIS).

Ett stort antal runstenar finns i och vid Svinnegarns kyrka (RAÄ 7:1-4). Utanför kyrkporten finns U779 uppställd och i vapenhuset finns sammanlagt 12 runstensfragment, dels inmurade, dels uppställda (U778, U780, U781, U782, U783 och U784). Ett av dessa fragment påträffades ca 200 m norr om kyrkan 1951. Ännu ett runristningsfragment förvaras i prästgården (FMIS). Av de runstensfragment som förvaras i kyrkans vapenhus råder det viss förvirring kring vilka runstensfragment som tillhör vilken sten/hör ihop (för denna diskussion se Stille 1999, s 55ff).

Figur 6. Svinnegarns källa. Foto 1978 av Torsten Öhrström. DIA10156, Upplandsmuseet.

Tidigare arkeologiska undersökningar

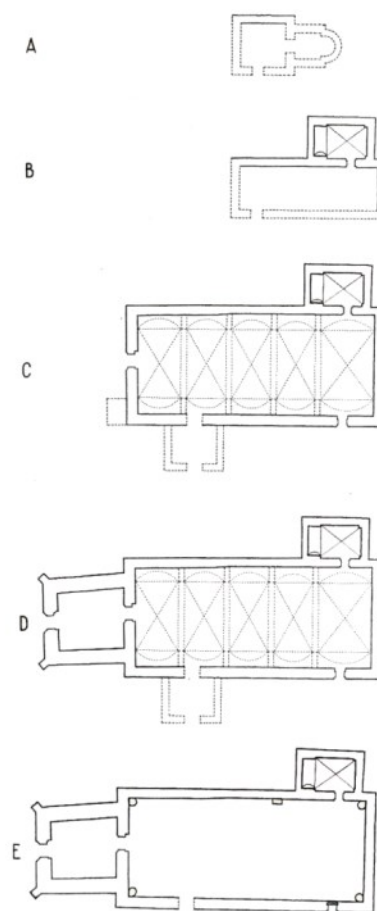
Ett flertal mindre arkeologiska undersökningar har företagits i Svinnegarns socken. Det rör sig främst om ledningsdragningar samt utredningar och förundersökningar (Göthberg 1990, Wilson 1990, Vinberg 2006, Gatti 2012). Ett flertal äldre undersökningar saknar dokumentation i form av avrapportering. Sven Ljung nämner i sin stadsbiografi över Enköpings stad att borganläggningen Marieborg (Mariuborg) har varit föremål för en arkeologisk undersökning (Ljung 1963, s 27). Vidare uppgifter kring undersökningen saknas. Ett rikt gravfynd gjordes i ett potatisland 1954 vid Haga 2:186 som enligt uppgift ligger invid ett gravfält. Fyndet utgjordes av en urnegrav med två spännbucklor, fyra hängsmycken varav två i Borre-stil, två bronsringar, en bronskedja, ett 30-tal glaspärlor mm (UM arkiv, Anna-Märta Berg). Detta fynd är inte avrapporterat. Möjligen är det en grav på gravfält RAÄ 25:1 som berörts. Greta Arwidsson ska ha undersökt delar av gravfältet omedelbart öster om den aktuella fyndplatsen på 1930-40-talen. På Svinnegarns kyrkogård, ca 20 m SSV om kyrkan påträffades 1953 ett flertal runstensfragment vid gravgrävning vid hemmansägare Wikströms grav. Runstensfragmenten förvaras nu i vapenhuset i kyrkan tillsammans med övriga runstensfragment som framkommit vid restaureringar av kyrkan (Rosell 1966, s 61f). Inga arkeologiska undersökningar har företagits i eller vid kyrkan.

Svinnegarns kyrkas byggnadshistoria

Svinnegarns kyrka ligger i sydsluttningen av en höjdrygg i öppet odlingslandskap. Söder om kyrkan flyter Ingeborgsbäcken ut i Svinnegarnsviken (figur 1). Kyrkans utveckling under medeltid är starkt sammanknippad med den källkult som företogs vid Svinnegarns källa, ca 400 m söder om kyrkan. Kulten går troligen tillbaka till förkristen tid och under medeltid utvecklades platsen till en betydande vallfartsort. Källkulten ger bakgrunden till kyrkans byggnadshistoria då socknens lilla gråstenskyrka byggdes ut till en vallfartskyrka av betydande mått under senmedeltid.

Kyrkan uppfördes troligen omkring 1200 och utgjordes då av ett litet långhus med smalare kor, möjligen med absid (**A**). Kyrkan uppfördes sannolikt som gårdskyrka till kungsgården Huseby.

Omkring 1300 byggdes kyrkan om och det romanska koret förlängdes och fick samma bredd som långhuset, så att en salkyrka bildades (**B**). Även under denna period kan kyrkan varit en gårdskyrka, vilket sköldblindingar med adelsvapen talar för. Troligen tillkom sakristian med kryssvalv under detta byggnadsskede.

Figur 7. Kyrkobyggnadens utveckling i skala 1:1000. Efter Rosell 1966, s 76.

Under senmedeltid (efter 1470) skedde en stor utbyggnad och kyrkobyggnaden utökades till en dubbelt så stor vallfartskyrka med en västportal för att ta emot pilgrimsskaror (C). Flera problematiska detaljer har behandlats för detta skede i byggnadshistorien och kyrkans funktion som pilgrimskyrka (Rosell 1966 & 1985 s 4.). Kyrkvinden har sannolikt använts som pilgrimshärbärge och nuvarande ytterport i svart plåt tillhörde troligen ingången till härbärgen i västgaveln. Enligt Hadorfs uppteckningar på 1600-talet ska porten varit försedd med ett otal bomärken från de som blivit botade vid källan. Under senmedeltid fanns även en ingång till kyrkorummet genom ett vapenhus i söder. Tornet som aldrig fullbordades tillkom troligen under 1500-talets början (D). Kyrkans medeltida tegelvalv förstördes i en brand 1602, men spåren talar för att kyrkan har haft ett intressant och ovanligt valvsystem med brett huvudskepp och smalare sidopartier (Rosell 1966 & 1985).

Den ekonomiska bakgrunden till den stora medeltida utbyggnaden belyses av en medeltida urkund som namnger donationer till kyrkan omkring 1450-1530. Ibland namnen finner man Brita Magnusdotter † 1450 som innehade Haga gård. Enligt Hadorf fanns adelsätterna Tott- och Sparres vapensköldar samt ärkebiskop Jacob Ulfssons vapen i kyrkans korfönster (Rosell 1966 & 1985).

Efter branden 1602 fick kyrkan nytt yttertak och plant innertak. På 1730-talet upptogs större fönster och vid denna tidpunkt överkalkades troligen även de medeltida kalkmålningarna. År 1770 revs det senmedeltida vapenhuset och under 1800-talets början fick långhuset nytt yttertak (E). Under slutet av 1800-talet genomgick kyrkorummet flera reparationer. Kyrkans yttre reparerades under 1950-55 och på 1980-talet genomfördes omfattande invändiga renoveringar. Många av de arbeten som genomfördes under 1700-talet bekostades av ägarna till Haga (Rosell 1966 & 1985).

Figur 8. Offerstock nyttjad vid Svinnegarns källa, senare uppställd i kyrkan. Datering till 1200-tal eller tiden omkring år 1300. Förvaras i SHM. Invnr 11209. Foto SHM.

Kyrkogårdsmuren vid Svinnegarns kyrka

Kyrkogården har en närmast rektangulär planform och omges av en kallmurad gråstensmur med trädkrans. Kyrkan ligger på kyrkogårdens norra del med dragning mot öster och kyrkogården breder ut sig söder om kyrkan (figur 12).

Dagens kyrkogårdsmur är uppförd i skalmursteknik av både fältsten och bearbetad sten och vissa partier är i dålig kondition med rasrisk som följd. Murens totala längd uppgår till ca 325 m. I vissa partier finns en varmmurad kärna. Kyrkogårdsmuren är på flera ställen uppbyggd av mindre stenmaterial medan den västra muren utgörs av stora block.

Kyrkogårdsmurens utbredning och karaktär framgår på ett flertal historiska kartor från slutet av 1600-talet (se fig 2 och 3). Den tycks ha samma utbredning även idag.

Detta motsäger Inger Rosell som redogjort för Svinnegarns kyrka i verket Sveriges kyrkor, band 111. Hon menar att kyrkogårdsmuren har haft en mer romboid form (Rosell 1966, s 6 se vidare Undersökningsresultat). Muren har redan tidigt genomgått stora reparationer, tidigast omnämnt 1713. 1797-1798 togs murens takbetäckning bort och delar av muren reparerades. Runt år 1864 omlades 123,5 famnar stenmur (oklart vilken del) (Rosell 1966, s 6). Sannolikt har även delar av muren omlagts och reparerats under 1900-talet.

Två stigluckor, en i väster och en i öster finns bevarade i dagens mur. De är uppförda i tegel och täckta med ljusgul puts. De har tryckta rundbågar och valmade sadeltak och tjärade dubbelporlar i trä. Stickluckorna är sannolikt senmedeltida (Rosell 1966, s 6f). Enligt det historiska kartmaterialet samt en teckning i verket *Suecia antiqua et hodierna* från 1670 fanns ytterligare en stiglucka i murens södra del som vette mot Svinnegarns källa.

Figur 9. Västra stigluckan och sydvästra delen av kyrkogården sedd från kyrkans ingång. Foto mot SSV.

Figur 10. Östra kyrkogårdsmuren samt den omlagda södra delen av muren. Foto mot S.

Undersökningsresultat

Syfte, metod och genomförande

Syftet med den arkeologiska schaktningsövervakningen var att dokumentera eventuella äldre delar av kyrkogårdsmuren samt fynd i denna. Länsstyrelsen pekade i sitt beslut att runstensfragment kan finnas i muren. Schaktningsövervakningen omfattade också markarbeten invid muren för dränering.

Arbetet planerades från början att göras i flera etapper. Etapp 1 omfattade den södra och den västra delen av muren. Etappen utfördes december 2012-maj 2013. Etapp 2 omfattade omläggning av den östra kyrkogårdsmuren och arbetet utfördes i januari-mars 2014. Etapp 3 omfattade omläggning av den norra muren vilket utfördes december 2014-mars 2015. Arbetet utfördes av Svanå Allservice AB och projektet leddes av Anders Liberg, Bjerking AB.

Omlägningsarbetet innefattade demontering och omläggning av befintlig dubbelsidig blockstensmur samt tillhörande schaktnings- och grundläggningsarbeten. Arbetet utfördes med hänsyn till kyrkogårdens gravvårdar och träd, från utsidan av muren. Demonteringen av den gamla muren samt montering av den nya muren gjordes med hjälp av grävmaskin, lastmaskin och för hand. Muren demonterades bit för bit i ca 20 m sektioner och byggdes parallellt upp igen. Till övervägande del återanvändes de stenar som fanns i muren. Ersättningssten hämtades från närbelägen stenkross. Arbetet med muren omfattades även av ett länsstyrelsebeslut enligt KML, 4 kap. För den antikvariska kontrollen svarade Ulrika Sahlsten, Upplandsmuseet. Den föregående projekteringen som genomförts av Bjerking AB hade räknat att hela muren skulle tas bort och under denna skulle en geotextil och makadam läggas. Detta kom inte att realiseras då muren istället lades på den äldre bogårdsmurens grund.

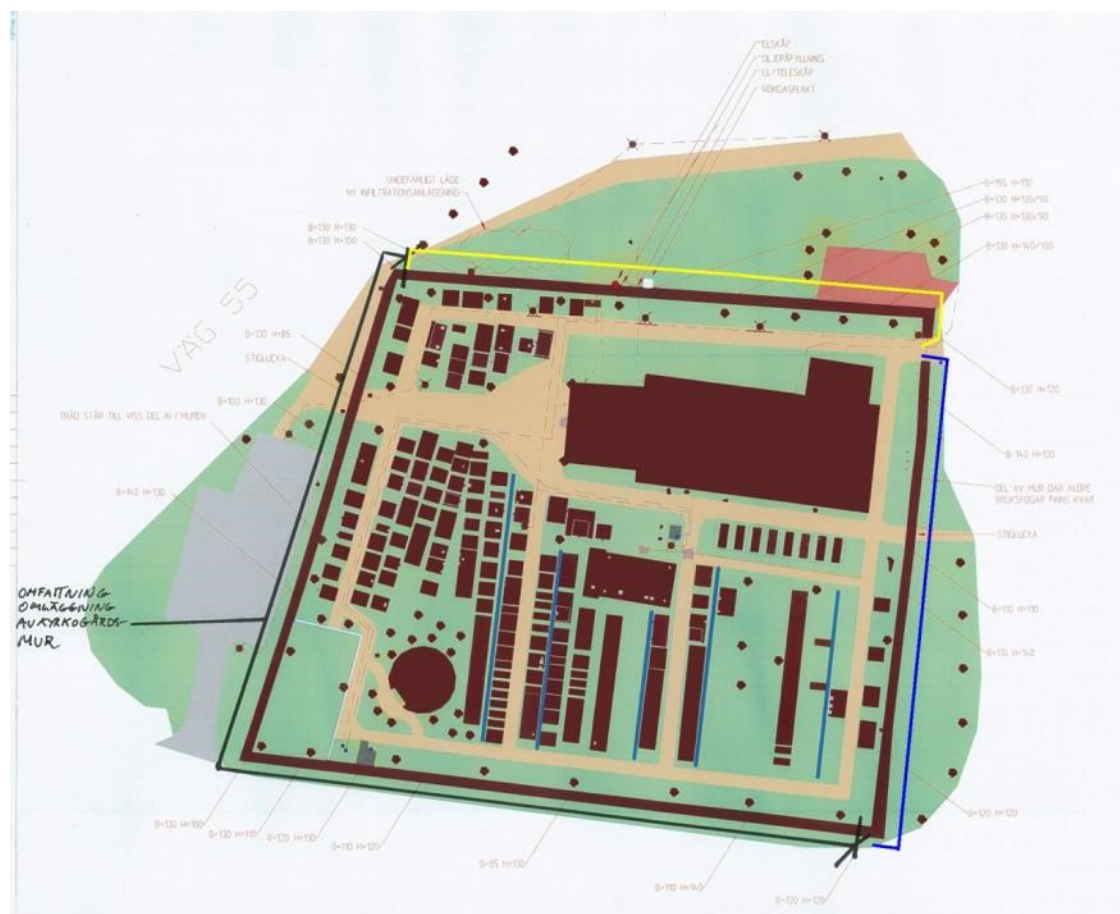
Den arkeologiska schaktningsövervakningen för etapp 1 skedde vid ett flertal tillfällen. Besiktning på plats gjordes också vid byggmöten var 3-4:e vecka. Arbetet med den östra och norra sidan av kyrkogårdsmuren gick betydligt snabbare pga. av att fler maskiner och manskap arbetade på platsen. Schaktningsövervakningen skedde i samband med byggmöten var 3-4 vecka och däremellan hölls kontinuerlig kontakt mellan murbyggarna och Upplandsmuseets arkeolog.

Figur 11. Byggmöte i bitande kyla vid Svinnegarns kyrka, i slutet av januari 2012. Foto mot NV.

Den arkeologiska dokumentationen omfattade fotografering av äldre murdelar samt av framkomna element/fynd. Murpartier dokumenterades på en konventionell planritning med tillhörande beskrivning.

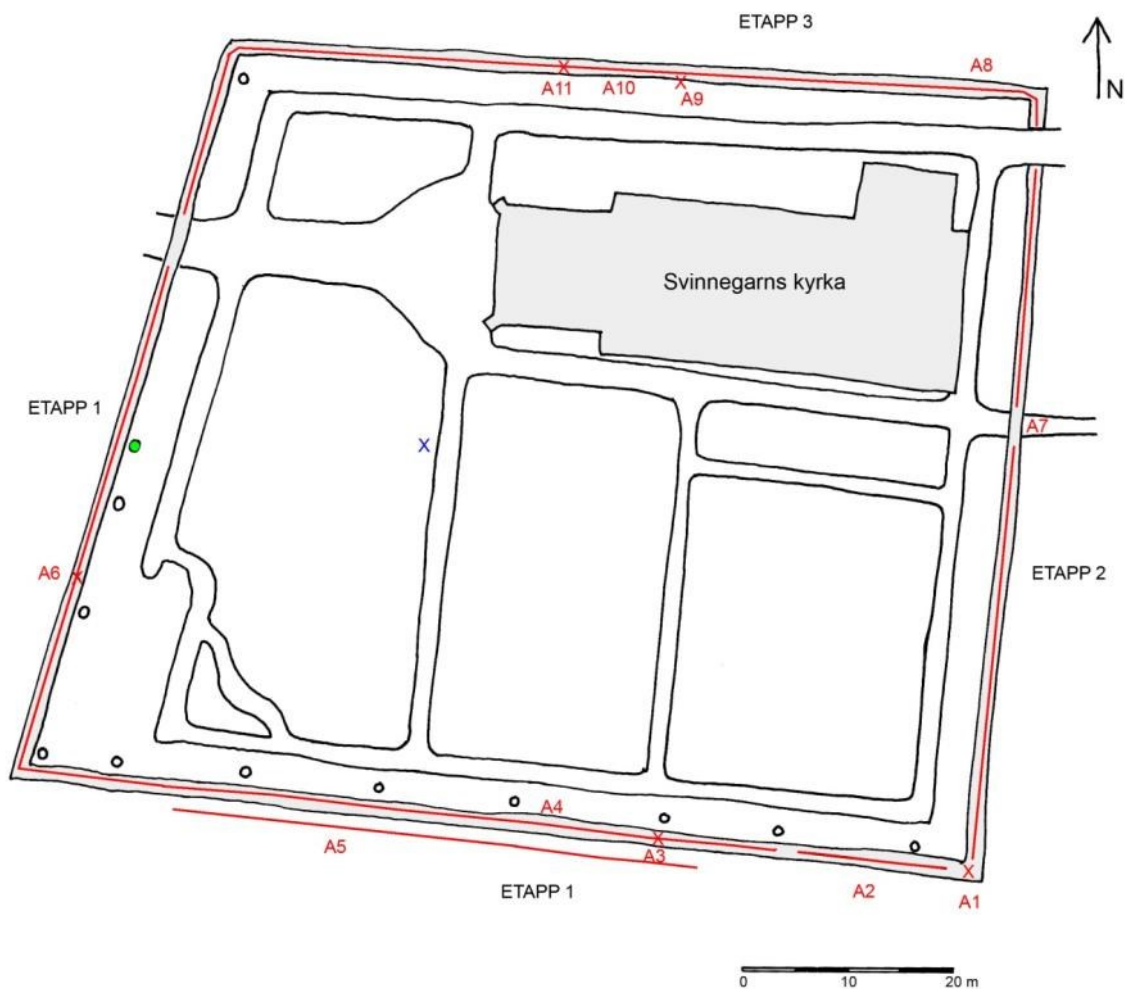
Arbetets tre etapper utfördes främst vintertid under perioderna december till mars-april. Detta innebar arbete i periodvis stäng kyla och djupgående tjäle, vilket kommit att påverka det arkeologiska arbetet.

Figur 12. Situationsplan uppräddad vid förfrågningsunderlag av Bjerking AB i Uppsala. Den svarta linjen på södra och västra sidan visar omfattningen av etapp 1. Den blå linjen markerar sträckan för etapp 2 och den gula linjen markerar sträckan för etapp 3.

Södra delen av kyrkogårdsmuren

Den södra delen av kyrkogårdsmuren var 93 m lång och ca 1-1,4 m hög. Demonteringen av kyrkogårdsmuren påbörjades i det sydöstra hörnet och fortsatte etappvis mot väster. Arbetet pågick under december 2012 till mars 2013 i sträng kyla och tjälad mark. För arkeologins del utfördes ingen konventionell grävning utan framkomna element dokumenterades genom fotografering och inprickning på översiktsplan. Löpande kontakt hölls med Anders Wallin på Svanå Allservice.

Figur 13. Översiktsplan visande dokumenterade murpartier och fynd i och under kyrkogårdsmuren vid Svinnegarns kyrka (röd markering). Blått kryss markerar platsen för tidigare runstensfynd (se kap tidigare undersökningar) Skala 1:700.

Figur 14. En snötäckt kyrkogårdsmur i februari 2013. Foto mot NÖ.

A1

Vid murskarven mellan den södra delen av kyrkogårdsmuren och den västra delen framkom delar av den medeltida bogårdsmuren. Begreppet bogårdsmur används här för att markera skillnaden mellan den äldre medeltida muren och den yngre muren. Båda dessa murar har legat på samma plats, men bogårdsmuren hade taktäckning fram till och med mitten av 1700-talet.

Som framgår av figur 15 var skalmuren kallmurad med relativt storblockig sten och fylld med mindre sten och kalkbruk.

Figur 15. A1, Varmmurad kärna i kyrkogårdsmurens sydöstra hörn. Foto mot Ö.

A2

Redan vid det inledande arbetet vid östra delen av den södra muren påträffades deponerade gravstenar under kyrkogårdsmuren, A2. Sammanlagt hittades 10 gravstenar samt delar av gravvårdar såsom kantstenar och fundament (3 stycken) inom en sträcka på 11 m (dokumentation av gravstenarna redovisas i bilaga 1). Stenarna låg nedlagda i grus och täcktes helt av kyrkogårdsmuren. Att döma av bevarade inskriptioner kan gravstenarna dateras från ca 1820-1957. Stenarnas placering under kyrkogårdsmuren visar att denna del är relativt nyligen riven och återuppbyggd. Ingen dokumentation kring rivningsarbetet har varit möjligt att finna, men enligt tidigare kyrkogårdsarbetare ska detta arbete skett vid slutet av 1980-talet eller början av 1990-talet.

Stenarna togs om hand av Enköpings samfällighet (Svenska kyrkan).

Figur 16. Gravstenar påträffade under kyrkogårdsmurens sydöstra del, A2. Foto mot N.

A3

A3 utgör platsen för ett påträffat formtegel (Fynd 1, se fyndtabell sid 33). Teglet är s.k. ribbtegel 160x170x70 mm. Det är treklöverformat och trådkuret och baspartiet är av. Teglet påträffades i den nedmonterade muren i murkärnan. Teglet härrör möjligen från rivna delar av kyrkan. Det är också möjligt att teglet ursprungligen härrör från den södra stigluckan. Den södra stigluckan har legat i linje med kyrkans södra vapenhus (se figur 2, 3 och 7) och en gång har lett från vapenhuset mot söder till stigluckan och vidare mot Svinnegarns källa.

Teglet har ursprungligen ingått i ett ribbvalv. Få stigluckor är försedda med ribbvalv utan har enklare former av valvslagning. Ribbvalv finns dock i bl.a. Vendels kyrka, Uppland. Den kan inte uteslutas att den södra stigluckan vid Svinnegarns kyrka varit mer påkostad än de övriga stigluckorna. Det kan heller inte uteslutas att ribbteglet kommer från någon riven del av kyrkan. När formteglet hamnat i muren är oklart.

Figur 17. F1, Ribbtegel påträffad i den södra kyrkogårdsmuren.

A4-södra delen

A4 utgör bottenskiftet av den medeltida murens utbredning. Denna löper från den nyligen omlagda delen A2 i murens sydöstra hörn och hela vägen under nuvarande kyrkogårdsmurs södra och västra del. Sannolikt finns den även under den norra och östra delen av muren.

Bottenskiftet utgjordes av ca 1-1,5 m stora stenblock lagda som en skalmur med den flata sidan utåt. Mellan stenarna fanns hårt kalkbruk samt i partier även delar av murkärnan kvar. Denna utgjordes av hårt kalkbruk med mindre sten (0,2-0,4 m stora). Stenarna var anlagda minst 0,7 m under marknivå och endast övre delen av bottenskiftet stack upp ovan mark. På vissa partier stack inte stenarna upp utan var 0,3 m under befintlig marknivå. Den äldre bogårdsmuren, synlig i form av bottenskiftet har haft ungefär samma bredd som dagens kyrkogårdsmur. Den uppmättes till ca 1,7-1,9 m bred. Från bottenskiftet och upp tycks största delen av muren vara omlagd under historisk tid.

Den äldre murens bottenskift var tydligast i den södra murens östra och mellersta del för att mot västra hörnet vara mer otydlig och möjligen också av något mindre stenstorlek. Observationen kan också bero på väderleksförhållandena där kyla och tjäle förhindrat att vatten och lera täckt bottenskiftet, vilket är fallet vid arbetet i den södra murens västra del.

Figur 18. Arbetsituation vid nedmontering av kyrkogårdsmurens södra del. Foto mot SV.

Figur 19. Del av den äldre bogårdsmuren, här delvis borttagen. Parti ca 25 m från SÖ hörnet. I bakgrunden ses montering av den nya muren. Foto mot SV.

Schaktningsövervakningen av arbetet var beroende av en god kontakt med arbetarna på platsen då besök endast gjordes en gång i veckan-varannan vecka. Detta på grund av arbetets art. Detta innebär att inte hela sträckan har varit frilagd vid besöken. Enligt uppgift från arbetarna på plats har dock den äldre muren varit synlig längsmed hela sträckan (se figur 13).

Den södra stigluckan ska enligt det historiska kartmaterialet legat i den södra muren. På kartan upprättad före 1690 (figur 3) ses att den södra stigluckan ligger i linje med kyrkans södra vapenhus. Detta ses idag som en grusgång i nord-sydlig riktning från kyrkan till A3. I detta parti i torde den södra stigluckan legat. Inga spår efter denna var dock möjliga att se i bottenskiftet av den äldre muren. Sannolikt har grundläggningen till muren konstruerats sammanhängande, utan öppning för att skapa en stabil konstruktion vid stigluckan. Detta skulle möjligen kunna förklara varför ingen öppning eller avbrott i muren längs hela den södra sidan påträffades.

Figur 20. Bottenskiftet av den äldre bogårdsmuren. Parti ca 50-60 m från SÖ hörnet. Foto mot Ö, Ulrika Sahlsten, Upplandsmuseet.

Figur 21. Bottenskiftet av den äldre bogårdsmuren, ca 50-60 m från SÖ hörnet. I bakgrunden Anna Ölund, Upplandsmuseet och platsansvarig Anders Wallin, Svanå Allservice. Foto mot V, Ulrika Sahlsten, Upplandsmuseet.

Figur 22 (t.v). Bottenskiftet av den äldre bogårdsmuren samt nymonterat parti. Parti ca 50 m från SÖ hörnet. Foto mot Ö, Ulrika Sahlsten, Upplandsmuseet.

Figur 23 (t.h). Rivning av mur med varmmurad kärna. Parti ca 70 m från SÖ hörnet. Foto mot V.

Figur 24. Södra kyrkogårdsmurens västra del nedriven till bottenskiftet av den äldre bogårdsmuren. Parti ca 85 m från SÖ hörnet. Foto mot Ö.

A5

Ett flertal dräneringsschakt grävdes längsmed kyrkogårdsmurens södra del i befintlig vägbanan. Schaktdjupet var ca 0,5-0,7 m under markytan. Schakten grävdes i syfte att leda bort vatten från partiet närmast muren och ned i ett dike på andra sidan vägbanan. Detta för att undvika att vatten samlades vid muren med sättningar som följd. Endast ett av dessa schakt A5 kom att övervakas. Här kunde konstateras att schaktet endast berörde recenta fyllnadsmassor som utgör vägbanan som löper längsmed hela den södra sidan av kyrkogårdsmuren. Vägen fortsätter sedan runt kyrkogårdsmurens västra del mot Svinnegarns by. Inget av arkeologiskt intresse påträffades i schakt A5.

Figur 25. Del av dräneringsschakt A5 som löpte längsmed den södra kyrkogårdsmuren. Foto mot V.

Figur 26. Den södra kyrkogårdsmuren nyomlagd och klar. Foto mot V.

Västra delen av kyrkogårdsmuren

Den västra delen av kyrkogårdsmuren var ca 73 m lång och ca 0,85-1,3 m hög. I murpartiets norra del finns en senmedeltida stiglucka som inte kom att påverkas av omläggningen av kyrkogårdsmuren. Demonteringen påbörjades i det sydvästra hörnet och fortsatte etappvis mot norr. Arbetet pågick under mars till juni 2013. För arkeologins del utfördes ingen konventionell grävning utan framkomna element dokumenterades genom fotografering och inprickning på översiktsplan. Löpande kontakt hölls med Anders Wallin på Svanå Allservice.

A4-västra delen

A4 som utgör bottenskiftet av den medeltida murens utbredning fortsatte även under den västra delen av kyrkogårdsmuren. Denna löpte även här utan avbrott, bortsett från stigluckan, under hela muren. Endast bottenskiftet av den äldre bogårdsmuren var bevarat samt i vissa partier även delar av en varmmurad kärna.

Bottenskiftet utgjordes av ca 1-1,5 m stora stenblock lagda som en skalmur med den flata sidan utåt. Stenarna var anlagda minst 0,7 m under marknivå och endast övre delen av bottenskiftet stack upp ovan mark. På vissa partier stack inte stenarna upp utan var 0,3-0,4 m under befintlig marknivå. Den äldre bogårdsmuren, synlig i form av bottenskiftet har haft ungefär samma bredd som dagens kyrkogårdsmur. Den uppmättes till ca 1,7-1,9 m bred. Från bottenskiftet och upp tycks största delen av muren vara omlagd under historisk tid. Även i detta parti utnyttjades den äldre muren som ett fundament för den nylagda muren och finns alltså kvar på ursprunglig plats.

En skadad stor alm växte intill muren (se grön markering figur 13). Denna togs ned för att skydda den omlagda muren samt intilliggande gravvårdar.

Figur 27. Västra delen av kyrkogårdsmuren med bottenskiftet av den äldre bogårdsmuren. Foto från den västra stigluckan mot S.

Figur 28 (t.v). Den äldre bogårdsmurens bottenskiift, här under befintlig markyta. Parti ca 20 m från SV hörnet. Foto mot S.

Figur 29 (t.h). Den äldre bogårdsmurens bottenskiift. Parti ca 45 m från SV hörnet. Foto mot S.

Figur 30. Kyrkogårdsmurens västra del delvis nedmonterad, med den västra stigluckan. Foto mot SSÖ.

A6

A6 utgör den ungefärliga platsen för en påträffad mejsel (Fynd 2, se fyndtabell sid 33). Mejseln påträffades löst liggande i muren av arbetarna på plats i samband med nedmontering. Mejseln är en huggmejsel i järn med måtten 140 x 40 mm. Eggen är platt och bred, skaftet har ett runt tvärsnitt och slagytan är utfläkt (kalvad). Längs kanten har den en vikt fog, vilket tyder på att mejseln tillverkats av ett plattjärn. Mejseln form pekar mot att den används för bearbetning av trä eller finputsning av sten. Mejseln går inte att datera utifrån utseende eller kontext. Den kan vara från 1800-talet såväl som från medeltid.

Figur 31. F2, Huggmejsel påträffad i den västra kyrkogårdsmuren.

Figur 32. Den västra delen av kyrkogårdsmuren så gott som klar i slutet av maj 2013. I bakgrunden ses väg 55. Foto mot NV.

Östra delen av kyrkogårdsmuren

Den östra delen av kyrkogårdsmuren som omfattades av etapp 2 var 69 m lång och ca 1,1-1,4 m hög. I murpartiets norra del finns den östra stigluckan från senmedeltid. Denna kom inte att beröras av omläggningen av kyrkogårdsmuren. Demonteringen påbörjades i det sydöstra hörnet och fortsatte etappvis mot norr. Arbetet pågick under januari till mars 2014 och utfördes med två maskiner. För arkeologins del utfördes ingen konventionell grävning, utan muren dokumenterades genom fotografering och inprickning på översiktsplan. Löpande kontakt hölls med Anders Wallin på Svanå Allservice som ansvarade för demontering av den gamla muren och uppbyggnad av den nya muren.

Figur 33. Den östra bogårdsmuren demonteras. Foto mot N.

Figur 34. Den östra bogårdsmuren demonteras. Foto mot S.

Den östra kyrkogårdsmuren utgjordes av en skalmur av stora gråstensblock 0,7-1 m. I muren fanns stor inblandning av mindre sten 0,1-0,2 m i diameter samt klumpar av kalkbruk. Muren var ca 1,2 m bred och hade två skift (ca 0,6 m) under marknivå samt en höjd om ca 1,1-1,4 m över marknivå. Murens kärna samt de nedre skiften var murad med kalkbruk som var mycket fragmenterat. Murkärnan är troligen medeltida. På grund av att muren innehöll så stor del mindre sten, var det inte möjligt att uppföra den med samma material. Därför byggdes den nya muren upp med mycket ersättningssten. Även grundläggningen var utförd med relativt små stenar och vittrat kalkbruk. Denna var inte möjlig att spara utan grävdes bort helt, ned till 0,7 m under nuvarande markyta.

Figur 35 (t.v). Den äldre bogårdsmurens östra del delvis demonterad. Foto från SÖ hörnet mot N.

Figur 36 (t.h). Den äldre bogårdsmurens östra del delvis demonterad. Foto mot S.

Figur 37. Den östra bogårdsmurens norra del demonteras. Foto mot S.

A7

A7 utgör den äldre bogårdsmuren vid kyrkogårdens östra stiglucka. Här kunder det tydligt ses att bogårdsmuren inte hade en varmmurad kärna, så som den haft längsmed hela den östra mursträckningen. Detta var tydligt både på den södra och norra sidan av stickluckan. Här var istället muren kallmurad ca 1 m från stigluckans yttermur. Det faktum att muren gjorde ett brott vid stickluckan har tolkats som att den östra stigluckan är tillkommen i ett senare skede än muren. Hur gammal den är har dock inte kunna påvisas. Inga föremålsfynd eller fynd av ben gjordes i samband med omläggningen av den östra delen av kyrkogårdsmuren.

Figur 38 (t.v). Den äldre bogårdsmurens östra del borttogs helt vid arbetet. På bilden framgår att stigluckan är tillkommen senare än bogårdsmuren då partiet närmast stigluckan kallmurats medan resten av muren var varmmurad. Foto mot S.

Figur 39 (t.h). Den nya kyrkogårdsmuren delvis uppförd. Foto från den östra stigluckan mot S.

Figur 40. Kyla och dimma vid den nyuppförda bogårdsmuren vid Svinnegarns kyrka i februari 2014. Foto mot SV.

Norra delen av kyrkogårdsmuren

Den sista och 3:e etappen av omläggningen av kyrkogårdsmuren omfattade den norra mursträckan. Denna var 78 m lång och ca 1-1,3 m hög och 1,3 m bred. Ingen ingång tycks ha förekommit i den norra muren. Demonteringen påbörjades i det nordöstra hörnet och fortsatte etappvis mot väster. Arbetet pågick under januari till mars 2015. Det arkeologiska arbetet innebar ingen konventionell grävning, utan muren dokumenterades genom fotografering och inprickning på översiktsplan. Löpande kontakt hölls med Anders Wallin på Svanå Allservice som ansvarade för demontering av den gamla muren och uppbyggnad av den nya muren.

Figur 41. Det norra murpartiet vid Svinnegårns kyrka i februari 2015. Foto mot SV.

Den norra kyrkogårdsmuren utgjordes av stora gråstensblock 0,5-1 m lagda i dubbelsidig blockstensmur. I murens övre del samt i murkärnan fanns stor inblandning av mindre sten ca 0,1-0,2 m i diameter. I murkärnan fanns även gråvitt kalkbruk mellan stenarna som vittrat sönder i små och stora klumpar. Inblandningen av mindre stenmaterial uppfattades som större i den norra muren än i de övriga murpartierna.

Marknivån var högre på murens utsida än insida. Detta på grund av en höjning av marken norr om kyrkogårdsmuren, vilken ska ha skett under 1990-talet. Murens höjd var 1,3 m hög, mätt från utsidan och 0,9 m hög på insidan. Under marknivå fanns 1-2 skift sten motsvarande 0,5-0,7 m djupt. Då muren innehöll en stor mängd mindre

sten kom ersättningssten att användas till uppförandet av den nya muren. I de partier grundstenarna var möjliga att spara, gjordes detta.

I den norra muren finns en gravsten huggen i ett naturligt block. Denna anger dödsår till 1820. Gravstensblocket är troligen sekundärt insatt i kyrkogårdsmuren, som alltså bitvis rivits och byggts upp igen med murad kärna. Nära gravstenen fanns även ett skåp av betong (rökgasfläkt) samt påfyllning till kyrkans oljeuppvärmning. Även detta parti måste vara omlagt i modern tid då röret löper under muren. Mellan gravstenen och betongskåpet fanns också två elskåp. Både elskåpen och betongskåpet är sekundärt murade in i kyrkogårdsmuren. Den nya muren har konstruerats med hänsyn till dessa element. Dessutom har nya vatten- och avloppsledningar till en ny toalett i kyrkans vapenhus lagts ner, under muren, i detta parti.

Figur 42 (t.v). Den äldre bogårdsmurens norra del borttogs delvis vid arbetet. På bilden framgår kvarvarande grundstenar. Foto mot Ö.

Figur 43 (t.h). Murkärnan med mycket småsten och murbruk. Foto mot V.

A8-norra delen

A8 utgjorde bottenskiftet av den medeltida murens utbredning längsmed den norra muren. Denna löpte här utan avbrott under hela muren. Bottenskiftet av den äldre bogårdsmuren var bevarat samt stora delar av den varmmurade murkärnan.

Bottenskiftet utgjordes av ca 1-1,5 m stora stenblock lagda som en skalmur med den flata sidan utåt. Stenarna var anlagda ca 0,5-0,7 m under marknivå och endast övre delen av bottenskiftet stack upp ovan mark. Den äldre bogårdsmuren har haft samma bredd som dagens kyrkogårdsmur, ca 1,3-1,5 m.

Figur 44. Murparti med gravsten (t.v) samt betongskåp för rökgasfläkt och två elskåp. Foto mot N.

A9

A9 utgör fyndplats för ett kranium. Kraniet påträffades av arbetarna, på södra sidan av den norra muren, alltså inne på kyrkogården. Det låg ytligt, ca 0,3 m under markytan och var placerat intill muren. Vid besök på platsen gjordes ett försök att lokalisera fler ben tillhörande samma individ men inga fler benrester påträffades. Det är oklart om kraniet kommer från en grav nära kyrkogårdsmuren eller om kraniet har depenerats på platsen i ett sekundärt skeede. Det ringa djupet samt avsaknaden av övriga ben tyder dock på det senare. Kraniet kommer tillsammans med övriga påträffade ben att återbegravas på lämpligt ställe på kyrkogården när tillfälle ges.

A10

A10 utgör ungefärlig fyndplats för ett järnbeslag. Beslaget påträffades under muren eller möjligen tätt intill denna av arbetarna på platsen. Järnbeslaget var platt, ca 50 cm långt, 4,5 cm brett och 0,5 cm tjockt. Det var försett med fyra spikhål. Möjligen har det ingått i en äldre bogårdsmur, gissningsvis för dess taktäckning.

A11

Vid A11, ca 1 m öster om den i kyrkogårdsmuren inmurade gravstenen framkom i schaktkanten en rad murade stenar, under kyrkogårdsmuren. Stenarna var ca 0,4 m i diameter och låg i nordsydlig riktning, alltså tvärs emot murens riktning. De framkom ca 0,2 m under befintlig marknivå och hade en rak fin yttre sida. Stenarna var murade med gulvitt kalkbruk. Vad de representerar är oklart. Möjligen har de ingått som en

del i en kantram för gravstenen. Det är även möjligt att de utgör en del av grundläggningen för muren som av ren slump ligger i en rak fin linje i detta parti.

Figur 45. Tvärgående stenrad A11, under kyrkogårdsmuren i Svinnegarn. Till vänster ses gravstenen i kyrkogårdsmuren. Foto mot NV.

Figur 46. Del av den norra sidan av den nya kyrkogårdsmuren i Svinnegarn i februari 2015. Foto mot V.

Fynd

Vid arbetet med etapp I som omfattade omläggning av den södra och västra delen av kyrkogårdsmuren vid Svinnegarns kyrka påträffades två föremål, ett ribbtegel och en huggmejsel. För fyndplats och mer omfattande beskrivning se A3 respektive A6. Vid arbetet för etapp 3 påträffades ett järnbeslag, se A10.

Fyndnr	Del av muren	Material	Sakord	Undertyp	Vikt (g)	Antal frag	Beskrivning	Anmärkning
1	S	Tegel	Formtegel	Ribbtegel	172	1	Treklöverformat ribbtegel med ås. Delvis täckt av puts. Basen saknas.	Påträffad vid A3
2	V	Järn	Mejsel	Huggmejsel	118	1	Intakt huggmejsel med bred egg, kort runt skaft och slagyta.	Påträffad vid A6
3	N	Järn	Beslag	Beslag	500	1	Platt järnbeslag, 50 cm långt, 4,5 cm brett med 4 spikhål. Möjl för taktäckning av bogårdsmur.	Påträffad vid A10 GALLRAD

Figur 47. Tabell över registrerade fynd.

I och intill muren påträffades benrester från ett flertal individer. Benen utgjordes sammanlagt av ett kranium från en vuxen individ, två bitar av skenben, ett strålben samt delar från ett bäcken och ett skulderblad. Dessa ben har under arbetets gång 2013-2015 samlats ihop för att återbegravas på kyrkogården.

Konklusion

Kyrkogårdens utbredning och kyrkogårdsmurens placering har omskrivits av Ingrid Rosell som författat Svinnegarns delen av Sveriges kyrkor 1966, samt kyrkobeskrivningarna 1967 och 1985. Hon menar här att det på kartan upprättad före 1690 framgår att kyrkogården vid tiden var mindre och hade en stiglucka i söder och romboid form (Rosell 1967, s 14f och 1985, s 16). Nämnda karta (se figur 3) visar dock ingen romboid form utan en närmast kvadratisk kyrkogård, så som idag. Troligen åsyftar Rosell en karta upprättad 1724 (LMS) där kyrkan är utritad som en symbol i en romboid kyrkogård. Denna karta saknar stigluckor och måste snarade ses som en skiss över området. Eftersom Rosell menar att de bevarade stigluckorna i öster och väster är senmedeltida måste det vara den södra muren som hon anser ha legat närmare kyrkan. Både kartan upprättad före 1690 och det arkeologiska resultatet motsäger Rosells antagande. Den mursträckning vi ser idag vid Svinnegarns kyrka är densamma som under medeltid. Det rör sig alltså om en mycket stor kyrkogård för medeltida mått mätt. Kyrkogården omfattar en yta på ca 6000 m².

Den arkeologiska schaktningsövervakningen för omläggningen av kyrkogårdsmuren vid Svinnegarns kyrka har visat att medeltida byggnadsdelar i form av en äldre bogårdsmur fanns kvar i och delvis under dagens kyrkogårdsmur. Denna äldre bogårdsmur är sannolikt medeltida och kan vara från kyrkans uppförande vid mitten av 1200-talet. Kyrkogårdsmuren och därmed kyrkogårdens storlek har tidigare felaktigt tolkats som mindre (jmf Rosell 1967 och 1985).

Vid arbetet observerades att partiet närmast kyrkogårdens västra stiglucka var kallmurat, tillskillnad från övriga muren som murats med kalkbruk. Detta har tolkats som om den västra stigluckan är byggd efter bogårdsmuren.

Vid arbetet påträffades inga spår efter den stiglucka som enligt kartmaterial har legat i den södra delen av muren. Här påträffades dock en bit ribbtegel. Detta tegel kan möjligen ha ingått i den försvunna stigluckan, eller i någon bortriven del av kyrkobyggnaden. I den västra delen av kyrkogårdsmuren påträffades en huggmejsel i järn som troligen använts för träbearbetning eller finputsning av sten. Hur gammal mejseln är och när den hamnat i muren är oklart. I den norra delen av muren påträffades ett järnbeslag som möjligen kan ha ingått i den äldre bogårdsmurens taktäckning. I och vid muren påträffades även människoben. Dessa kommer från äldre gravar på kyrkogården och benen har sekundärt hamnat vid eller i muren.

I länsstyrelsens beslut för den arkeologiska schaktningsövervakningen utpekades att runstensfragment kunde förekomma i muren. Inga runstensfragment har dock påträffats.

Figur 48. Arbete med omläggning av kyrkogårdsmur vid Svinnegarns kyrka. Foto mot S.

Sammanfattning

Efter beslut från Länsstyrelsen i Uppsala län har Upplandsmuseet, avdelning Arkeologi, utfört en schaktningsövervakning i samband med omläggning av kyrkogårdsmuren vid Svinnegarns kyrka. Arbetet utfördes i etapper, etapp I omfattade den södra och västra delen av kyrkogårdsmuren vilken lades om mellan december 2012 och juni 2013. Etapp 2 omfattade murens östra del och utfördes januari-mars 2014 och etapp 3 som omfattade den norra muren utfördes ett år senare, januari-mars 2015. Under och delvis i kyrkogårdsmuren påträffades rester efter en äldre varmmurad bogårdsmur. Denna har haft samma utbredning som dagens kyrkogårdsmur. Den nya muren byggdes på den äldre bogårdsmuren eller på samma plats som den äldre, beroende på den äldre murens utseende. Vid schaktningsövervakningen påträffades ett ribbtegel, en huggmejsel och ett järnbeslag, samt benrester från äldre gravar. Schaktningsövervakningen har givit ett breddat kunskapsläge kring Svinnegarns kyrka.

Administrativa uppgifter

Plats: Svinnegarns kyrka, Svinnegarn 10:1, Enköpings kommun, Uppsala län.

Fornlämningstyp: Kyrkotomt.

Undersökningstyp: Schaktningsövervakning.

Orsak till undersökning: Omläggning av kyrkogårdsmur samt dräneringsarbeten.

Uppdragsgivare: Enköpings kyrkliga samfällighet.

Fältarbetsperiod:

Etapp 1: 22/12 2012 – 23/5 2013.

Etapp 2: 22/1 – 11/2 2014

Etapp 3: 12/1 – 25/2 2015.

Upplandsmuseets projektledare: Anna Ölund.

Upplandsmuseets diarienummer: Ar 461-2012.

Upplandsmuseets projektnummer: 8419.

Länsstyrelsens handläggare: Roger Edenmo.

Länsstyrelsens diarienummer och beslutsdatum: 431-703-12, 2012-08-28.

Förlängning av beslut 2014-10-03

Koordinatsystem: -

Dokumentationsmaterial: Förvaras i Upplandsmuseets arkiv.

Fynd: 2 fyndposter. Förvaras på Upplandsmuseet i väntan på fyndfördelning.

Referenser

Litteratur, arkiv och övriga källor

Anttila, Kaisu. 1993 Från Mälarvik till Skogsbygd. Landsbygdens kulturmiljöer i Enköpings kommun. Avsnitt: Åsundas områdesbeskrivning. Enköpings kulturnämnd.

Gatti, Christian. 2012. Svinnegarns-Lundby. Arkeologisk förundersökning. Fornlämning Svinnegarn 34:1. Lundby 1:2, Svinnegarns socken, Enköpings kommun, Uppland. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2012:96.

Göthberg, Hans. 1990. Rapport. Arkeologisk utredning. Uppland, Svinnegarns socken, Haga 2:44 m.fl. Riksantikvarieämbetet. Byrån för Arkeologiska Undersökningar. 1989.

Ljung, Sven. 1963. Enköpings stads historia 1. Tiden till och med 1718. Utgiven av Stadsfullmäktige i Enköping. 1963.

Lovén, Christian. 1996. Borgar och befästningar i det medeltida Sverige. Kungliga Vitterhets- Historie- och Antikvitets Akademien. Stockholm.

Rosell, Ingrid. 1966. Svinnegarns, Enköpings-Näs och Teda kyrkor i Uppland. Sveriges kyrkor. Volym 111. Uppland Band XI:1. Kungliga Vitterhets- Historie- och Antikvitets Akademien. Stockholm.

Rosell, Ingrid. 1967. Svinnegarns kyrka. Upplands kyrkor 124. Första upplagan. Ärkestiftets Stiftsråd.

Rosell, Ingrid. 1985. Svinnegarns kyrka. Upplands kyrkor 124. Andra upplagan. Ärkestiftets Stiftsråd.

Stille, Per. 1999. Runstenar och runristare i det vikingatida Fjädrundaland. En studie i attribuering. Institutionen för nordiska språk. Uppsala universitet 1999.

Vinberg, Ann. Smedstorpet i Bredsand. Förhistorisk boplats och torp med smedja. Uppland, Svinnegarns socken, Bredsand 1:20, RAÄ 58 och RAÄ 59. UV Mitt, Rapport 2006:10. Riksantikvarieämbetet.

Wadstein, Elis. 1937. Svinnegarn, ett gammalt kultcentrum i Svealand, urhem för sveanamnet. RIG 1937.

Wilson, Lars. 1990. Arkeologisk undersökning etapp 2. Rapport. Uppland, Svinnegarns socken, Haga 2:44 m.fl. Riksantikvarieämbetet Byrån för Arkeologiska Undersökningar. 1990.

FMIS. Riksantikvarieämbetets digitala fornminnesregister Fornsök. www.fmis.raa.se.

Lantmäteriet (LMV), arkivsök

Akt nr B59-2-1, Ägoredovisning, Haga. Ej daterad.

Uppsala län, Svinnegarns socken, Haga.

Lantmäteriet (LMS), arkivsök

Akt nr B59-2-2, Geometrisk avmätning Haga Gård 1667. Daterad 1668.

Uppsala län, Svinnegarns socken, Haga.

Lantmäteriet (LMS), arkivsök

Akt nr B59-2-2, Ägomätning 1724, Haga.

Uppsala län, Svinnegarns socken, Haga.

Upplandsmuseet (UM) Topografiska arkivet.

Bilaga 1. Dokumentation av påträffade gravstenar

Figur 1. Deponerade gravstenar under sydöstra delen av kyrkogårdsmuren vid Svinnegarns kyrka. Påträffade i januari 2013 i samband med arkeologisk schaktningsövervakning för omläggning av kyrkogårdsmuren. Foto mot V.

Gravstenarna påträffades i grus under kyrkogårdsmuren där de deponerats någon gång i slutet av 1980-talet eller början av 1990-talet. Stenarna dokumenterades i den ordning de påträffades (från Ö-V). För dokumentationen svarade Anna Ölund Upplandsmuseet.

Sten 1- gravsten

Diabas. Rektangulärt tvärsnitt. Spår efter ram av guld. Mått: 0,40 x 0,35 x 0,15-0,30m. Oläslig inskription.

Figur 2 (t.v). Sten 1.

Figur 3 (t.h). Sten 2.

Sten 2- gravsten

Diabas. Avsmalnande övre del. Mått: 0,47 x 0,63 x 0,18 m.

Namn oläsligt, övre del borta. [I HOLLINGSBO * 10/12 1825 † 23/3 1907 OCH HANS HUSTRU HEDDA CHARLOTTA * 12/6 1826 † 26/12 1905.

Sten 3- sten till gravvård

Granit. Kantsten?. Rektangulär. Mått: 0,47 x 0,12 x 0,12 m.

Sten 4- sten till gravvård

Granit. Underliggare med två infästningshål. Rektangulär. Mått: 0,67 x 0,24 x 0,25 m.

Figur 4 (t.v). Sten 3.

Figur 5 (t.h). Sten 4.

Sten 5- sten till gravvård

Granit. Kantsten?. Rektangulär. Mått: 0,50 x 0,30 x 0,20 m.

Sten 6- Gravsten

Diabas. Skadad. Rektangulärt tvärsnitt. Mått: 0,30 x 0,25 x 0,20-30 m.

[KARIN GUSTAVSSON].

Figur 6 (t.v ovan). Sten 5.

Figur 7 (t.h ovan). Sten 6.

Sten 7- gravsten

Diabas. Triangulärt tvärsnitt. Mått: 0,48 x 0,40 x 0,14 -0,35 m.

[C.A. CARLSSON från Strand * 1837 † 1925]

Figur 8. Sten 7.

Sten 8- gravsten

Diabas. Avsmalnande, spetsig övre del med kors. Mått: 0,89 x 0,38 x 0,15 m.

[C G PETTERSSON HÄLLINGSBO FAMILJEGRAF]

Sten 9- gravsten

Röd granit. Skadad. Rektangulär, rundad övre del, stjärna med strålar. Mått: 0,40 x 0,33 x 0,18 m.

[VÅR LILLA PER-OLOF *18.4.1951 †13.1.1957]

Figur 9 (ovan t.v). Sten 8.

Figur 10 (ovan t.h). Sten 9.

Sten 10- gravsten

Kalksten. Skadad. Rektangulär avsmalnande. Mått: 0,46 x 0,55 x 0,10 m.

[ÅT MINNE AF NÄMNDEMANNEN P. MATTSSON DESS MAKA OCH BARN]

Sten 11- gravsten

Granit. Skadad i två delar. Rundad övre del, två sprintar i basen. Mått: 0,67 x 0,36 x 0,12 m.

Oläslig övre del [* 1807 † 1882 HH? J ANDERSDOTTER * 1814 † 1897]

Figur 11 (t.v). Sten 10.

Figur 12 (t.h). Sten 11.

Sten 12- gravsten

Diabas. Skadad. Kraftigt avsmalnande. Övre delen. Strålmönster i guld. Mått: 0,85 x 0,2-0,38 x 0,12 m.

[C.G SANDINS FAMILJEGRAV]

Sten 13- gravsten

Diabas. Skadad. Avsmalnande. Spetsig övre del med stjärna. Mått: 0,44 x 0,39 x 0,13 m.

Oläslig inskription.

Figur 13 (t.v). Sten 12.

Figur 14 (t.h). Sten 13.

Sten 14- gravsten

Diabas. Triangulärt tvärsnitt. Skadad. Spetsig övre del med kors. Mått: 0,95 x 0,47 x 0,21 m.

Mycket svårtydd inskription. [GUSTAV PETTERSSON FRÅN...1827.. DEN 26 FEB 18??...DOTTER EMMA..]

Figur 15. Sten 14.

Gravstenarna kan utifrån inskriptioner dateras till ca 1820-1957. Gravstenarna flyttades från fyndplatsen (se A2 i rapportdel) till en container norr om Svinnegarns kyrka där de tillfälligt förvaras i väntan på beslut om omhändertagning.

